

ISMERTETÉSEK.

BEKEY I. G. — *A Pálvölgyi barlangrendszer.* (Turisták Lapja 25. évi. 76—85 l. 7 kép és egy metszet.) Budapest, 1913.

A főváros közelében fekvő legnagyobb barlang topografiai leírását kapjuk e cikkben. Csinos fényképei kíséretében szerzője szakaszonként vázolja a hasadékos barlangok elhelyezkedését, alakulását és főleg ezek járhatóságát. Az egyes barlangok, valamint ezek egésze nagyjában egyidős, alakulataik egyenlők és a hasadékok mentén támadt üregek kapcsolatosak egymással. Az egyöntetűség miatt úgy véljük, hogy a Pálvölgyi-barlangok nem *rendszer* még. A „barlang-rendszer“ mesterszavát hagyjuk meg olyan barlang-csoport számára, ahol többféle típusú, több szintben elhelyezkedő barlang van valamelyes összefüggésben egymással. A Pálvölgyi-barlangok barlang-rendszernek még kicsinyek.

Szerző bevezetőjében a barlang érdekes feltárásának történetét adja. Kár, hogy oly röviden. Rövid az egyes barlangok leírása is és térkép-vázlat nélkül bizony-zavaros. Térkép mellett a szöveg elég volna, anélkül kevés. Az egyes barlangok elnevezései — úgy vélem — jogosak, miután valóban nem érdemtelenek nevei örökítettek meg így. Ezt a szerző bevezetőjével oldja meg, de hogy a barlang egyes részleteinél annyi „becéző“ név legyen, azt már túlzásnak véljük. — A Pálvölgyi-barlangokban a turistákra még sok szép feladat vár, s ha úgy folytatják ezt itt, ahogy eddig tették, és munkájuk ismertetésével rögzítik az eredményeket, a főváros legnagyobb barlangját idővel teljesen kikutatják és megismertetik. Utána majd a főváros környékének többi barlangja jöhet sorra, de ezek átkutatásában a Barlangkutató Szakosztály már nem maradhat távol.

STRÖMPL GÁBOR dr.

— — — — *Hegymászás a föld alatt.* (Uj Idők. V. II. sz. 19 évf. 515—6. l., két képpel.) Budapest, 1913. — A névtelen szerző burkolt című soraiban a budapesti *Pálvölgyi-barlang*-nak egyik újabb — de kevésbé sikerült — méltatására akadunk. Helyrajzi leírásnak zavaros a cikk, de mert pusztán egy kirándulás nyomán íródott, teljességre nem is számít. Mégis, ahogy írója szándékolja, a barlangnak legkényesebb kérdésével, nevesen a keletkezéssel is meg akar ismertetni bennünket. S itt már tévesbe fordult festői ecsetelésében a névtelen szerző. Méltán. A vízben oly szegény ujlaki hegyekben (a völgyek kurták, forrás nincs) sose volt „temérdek patak“ A Pálvölgyi-barlangokat nem ezek vájták ki „görgöttegekkel,“ hanem a leszüremkező víz oldotta ki lassan. A barlangi sziklatuskókat sem a rohanó víz szaggatta le, hanem leomlott az mind. Ezeket a kőhalmazokat (gorc) a szerző „zür“-nek mondja. Miért? Hogy még nagyobb legyen cikkében a -- zavar? — Örömmel üdvözölheti a Barlangkutató: az *Országos Magyar Barlangkutató és Fellátó Egyesület* megalakulását, amely örvendetes hírről — úgy

tudom — a névtelen szerző úr cikkében találunk először nyomtatott hivatást. Örvendhetünk a barlangok népszerű ismertetésének is, — de — mert a népszerűsítésben csak a valót és szépet adhatjuk — a fennebb ismertett merőben képzelődő téves leírást nem helyeselhetjük. Sem a barlangtan tudománya, sem a nagyközönség jóhiszemősége miatt.

STRÖMPL GÁBOR dr.

HORUSITZKY H. — *Az óbudai barlang.* (Termtud. Közlöny. III. 15. sz. 301. l.) Budapest, 1913.

A Hármashatár-hegy keleti oldalában lévő barlang topografiai adatait adja meg a Közlöny szerkesztőségéhez intézett megkérdésre — feleletül.

STRÖMPL GÁBOR dr.

HEFTY GY. A. *Die Tropfsteinhöhle von Liptószentiván.* (Karpathen Post. dec. 4. és 11.-i számai. Késmárk 1913.)

Az Alacsony-Tátra északi lejtőire települő mészkő hegyek egyik barlangját ismerteti a szerző. A leirt barlang a község mellett nyíló Bisztra (Sztyaonica-)völgy felső szakaszán van mintegy 70—80 m magasán a völgy fölött. A délre nyíló kicsi száda 2 m magas és 5 m széles, mely sziklafalban tátong. Befelé elcinte csak egy ág vezet, amely azonban később több ágra oszlik és ezek jobbadán alacsony (2—3 m) folyosók hosszú sorából állanak. A főágra keresztbe haránt folyosók illeszkednek s ilyen egymást keresztező hasadékos folyosókból áll az egész barlang. A Szentiváni-barlang eszerint a hasadékos barlangok típusa. — A magassági viszonyok nem változatosak. A barlang voltaképpen egy szintben ágazik el s ami egyenletlenség a fenék lejtésében van, azt a teremé tágult barlangi boltozatokról leomlott törmelék halmazai okozzák. A barlang bejárását csak ezek nehezítik meg. A kicsi termék (legnagyobbja 10×10 m) a folyosók kereszteződésénél vannak és érthető, hogy a mennyezet ezeken a helyeken a leglazább. Csepegő víz is a repedezett boltozatokról hull alá a legtöbb s így cseppkő, kicsi sztalaktitok meg vastag talpon nyugvó stalagmitok, a termekben vannak. A vízbőség hozta létre a gyakori cseppkő-vízéseket, rúgott, hol a termék alja lankásabb, ívelt lefutású és egymás fölé haszkádosan helyezkedő cseppkőalakulatok formálódtak ki. Az ívelt gátocsák mögött tócsák csillognak és alant, hol a karajos gátak felalacsonyodnak, már a túlfolyó víz síkos kőburkolattal vontá be a szikla testét. Érdekes jelensége a barlangnak az a sok apró kút is, amely az egyik magas terem fenekén van. Ezeket a magasból szaporán hulló vízcseppek vájták a sziklába, de nem olyan mélyre, mint amilyen a kutak mélysége, mert köröskörül a kutak káváját már a túlfolyó víz mészlerakódása magasította föl. Vízbőségre utal a sok *kötejt* is, ami az egyes repedések mentén, vagy a vizenyősebb zügökből folyik alá a barlang falazatán.

A főág hosszát *Hefty* 350 m-re becsüli. Az összes ágak hosszát nem adja meg, de megemlíti, hogy a hálózatos eloszlású ágak 400—400 m területen oszlanak meg. A barlang eszerint tekintélyes.

Nem oszthatjuk a szerzőnek abbéli nézetét, mintha a barlang hegycsuszamlás eredménye lenne. Ez ellen a tüzetesen ismertett topografiai viszonyok szólnak és főleg az a körülmény, hogy a barlangi ágak *egymagasak*. Hisz a hegycsuszamlásra keletkezett barlangok (pl. a gómörbarkai Jégbarlang) nem egyszintben futó folyosók hálózatából állanak és különösen nem olyan folyosókból, ame-

lyek kanyargósak, ki-kiszélesedők és alacsonyok. Az ilyen eredésű barlangok ágai keskeny sikátorok, boltozat nincs bennök és a napvilágról leszűremkező víz is a sima, szinte elmetszett sziklafalakon szivárog alá. Cseppkő ezekben nem igen keletkezhetik, viszont a Szentiváni-barlangban sok a cseppkő. Nem helyeselhetjük *Hefty*-nak azt a feltevését sem, amellyel az egykori barlangi-patak létezését vonja kétségbe, mert a patak egykori jelenlétére sok körülmény utal. A barlang ugyanis csak 70—80 m-nyire van a mai patak fölött és közel a patak mai folyásához; ágai egy szintben fekszenek, s hogy az ágak fala sima nem pedig be-beöblösödő, az inkább a pataki eredet mellett szól, sem mint ellene.

A gondosan megírt, az éles szemmel tett megfigyelések alapján közreadott cikket örömmel köszönti a Szakosztály, mert a szép, az apró meglátásokkal telezsított sorok felkölthetik az érdeklődést a barlangok iránt. S tekintettel arra, hogy éppen a szebb, a változatosabb alakulatu s így nehezebben megközelíthető barlangokban vagy barlangrészekben van a legkevesebb kiaknázható lerakódás, az ilyen barlangok minél tüzetesebb, minél vonzóbb leírása csak hasznára van a tudománynak, a turistaságnak. Az egyszerűvaló egyszerű megírásával többet segítünk az érdeklődés felkeltésén, mint a merő rémlátásokon alapuló képzelődések hangzatos megszólaltatásával. *Hefty* az előbbi célt szolgálja, s bár szolgálna a Felvidék sok barlang vidéke között mennél gyakrabban, hogy több ily tartalmas leírást adhasson.

Függelékül még három barlang helyét említi meg a szerző. Az egyik a leírt barlang közelében van, a többi kettő ezektől messzebb esik, de még a Bisztra völgyébe; az Obnyiszta-hegyre.

Budapest, 1913. dec. 22.

STRÖMPL GÁBOR dr.

GORJANOVIĆ-KRAMBERGER, D. — *Život i kultura diluvialnoga čovjeka iz Krapine u Hrvatskoj*. — Leben und Kultur des diluvialen Menschen von Krapina in Kroatien. Horvátul, német kivonattal. XV tábl. és 15 szövegábr.; 54 old.; nagynegyed. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XXIII.) Zagreb, 1913.

A krapinai *Hušnjakovo-barlang*-ban végzett kutatások eredményeit szerző 1906-ban terjedelmes monographiában írta le.¹⁾ Mig utóbbiban szerző a fősúlyt a földtani, faunisztikai és mindenekelőtt az embertani viszonyok tüzetes leírására fektette, a fennebbi műben főképpen a krapinai ősember iparával foglalkozik.

A bevezetésben szerző a vidék helyrajzi, földtani és faunisztikai viszonyait érinti, azután pedig röviden a csontváz alaktani sajátosságait és ennek hasonlóságát a többi diluviális ősemberi leletekkel tárgyalja.

Eltekintve kevés csonteszköztől, melynek különös jelentőséggel nem birnak a krapinai ipar főképpen kőszközközből áll, melyek az ősember kisebb-nagyobb kavicsból készítette. A krapinai kőiparban kevés typust találunk ugyan, az egyes típusokon belül azonban nagy változatosságot észlelünk. Az ipar főjelleget itt is vakarók és hegyek alkotják, ezeken kívül alárendelve néhány kaparó, fúró, discus és kérdéses szakóca is fordul elő.

¹⁾ GORJANOVIĆ-KRAMBERGER, K. — Der diluviale Mensch von Krapina in Kroatien. Ein Beitrag zur Paläoanthropologie. Mit 52 Textf. u. 14 Lichtdrucktafeln. Wiesbaden, 1906.

A krapinai kőipar összességében tiszta és jellemző képet nyújt, mely typologiaiag egyes nyugateurópai, nevezetesen franciaországi leletekkel bizonyos vonatkozásokat árul el. OBERMAIER szerint a krapinai ipar a spanyolországi castilloi *mousterien*-nek felel meg, egységes volta miatt azonban tovább színtezni nem lehet.

A monographia végén szerző az ősember életét és egyéb kulturaviszonyait ismertetve megállapítja, hogy a krapinai ősember ismerte a mesterséges tűzgerjesztést; a talált emlécsontokból megállapítható, hogy vadász volt s abból, hogy számos emberi csont hosszában feltörtve találtatott következik, hogy emberevő is volt.

A pompásan kiállított monographia szövegét több szövegábra és XV. tábla, kiséri, mely táblák a krapinai ipar javarészt jól sikerült fényképmásokban mutatják be.

KADIĆ OTTOKÁR dr.

BOCK H., LAHNER G. u. GAUNERSDORFER G. — *Höhlen im Dachstein und ihre Bedeutung für die Geologie, Karsthydrographie und die Theorien über die Entwicklung des Höhleneises*. Mit zahlreichen Textfiguren, Kunstbeilagen, Planskizzen u. Randleisten. Großquart; VIII. u. 151 S. Im Verlage d. Vereines f. Höhlenkunde in Österreich. Graz, 1913.

Grazban 1909-ben barlangkutató egyesület (Verein für Höhlenkunde in Österreich) alakult, amely bár szerényen, de kitartással működve eddig is szép eredményeket ért el. Az egyesület első feladatául a Dachstein barlangjainak átkutatását tűzte ki; a fennebbi monographia a befejezett kutatások eredményeit tartalmazza.

Rövid bevezetés után, amelyben a szerzők az osztrák barlangkutató fellelőését 1909. óta vázolják, Bock H. a kutatások főszereplője és az egyesület elnöke a karsztvidékek vízrajzi viszonyait, a barlangok keletkezését és a folyóvizek működését saját megfigyelései alapján tárgyalja. A második fejezetben Lahner G. az obertranni Koppenbrüllli barlangot ismerteti. Ez a legrégebben ismert dachsteini barlang s különösen vízrajzi tekintetben igen érdekes. A harmadik fejezetben Bock H. és Lahner G. a Dachsteinriesenhöhle nevű barlangról ad pompás leírást, Gaunersdorfer G. pedig rövid fejezetben ugyanezen barlang flóráját ismerteti. A következő fejezetben Bock H. a Schönbergalpe, Landfried vidékének és a Dachstein-Südwand barlangjait tárgyalja. Ez után Bock H. és Lahner G. tollából a Dachstein-Mammuth-barlang részletes leírása következik. Az utóbbi barlang labirintyszerű üregeinek teljes hossza a 4000 m. is meghaladja. A következő fejezetben Bock H. a Mittagkogel és az Ahornsee vidékének barlangjait és vízjáratait is ismerteti. Ez a fejezet a dachsteini barlangvidék geológiai térképét a barlangok feltüntetésével tartalmazza. Az utolsó fejezetben ismét Bock H. matematikai és fizikai alapon a jég keletkezését a barlangokban tárgyalja, miközben a szelelő kürtöknél különös fontosságot tulajdonít. Először az egynyílású, azután a többnyílású jégbarlangokat ismerteti.

E pompásan kiállított műnek szövegét számos szövegábra, több műmelléklet alaprajz és szelevény kíséri. A mű barlangleírásainak mintául szolgálhat.

KADIĆ OTTOKÁR dr.

Der Sekretär ersucht um Ermächtigung, die Zeitschrift der Fachsektion 73 dem Namen nach aufgezählten¹⁾ Instituten und Personen unentgeltlich zusenden zu dürfen. Die Ermächtigung wird erteilt.

Der Sekretär berichtet, dass die Fachsektion mit 20 Körperschaften und Personen in Tauschverband getreten ist.²⁾

Sodann legt Sekretär *H. Horusitzky* das Manuskript „A magyar barlangtani irodalom“ (Die ungarische speläologische Literatur) vor.

Über Antrag von *Th. Kormos* wird beschlossen, das Manuskript der kgl. ungar. Geologischen Reichsanstalt zur Herausgabe zu übergeben.

Ausschussmitglied *E. G. Bekey* berichtet, dass er dem Auftrage, die Teufelslöcher von Vecsembükk und die Baradlahöhle bei Aggtelek mit *G. Strömpl* zu erforschen, nicht nachkommen konnte. Es sind hier sehr beträchtliche Tiefen zu bewältigen, wozu es an den nötigen Vorrichtungen fehlte.

Die Herren *E. G. Bekey*, *G. Strömpl* und *K. Jordán* werden beauftragt, über die Beschaffung der nötigen Vorrichtungen zu beraten, und sodann über die Resultate ihrer Besprechungen einen Bericht zu erstatten.

BESPRECHUNGEN.

HEFTY, GY. A.: *Die Tropfsteinhöhle von Liptószentiván* (Karpathenpost, 4. und 11. Dezember.) Késmárk 1913.

Es wird eine Höhle des Kalksteingebirges am Nordabhange der Niederen Tatra beschrieben. Die Höhle liegt im oberen Abschnitt des Tales Bisztra oder Sztavnyicza. Die nach Süden gerichtete Mündung ist 2 m. hoch und 5 m breit. Nach innen führt anfänglich bloss ein Gang, später teilt sich derselbe in mehrere Gänge, die meist 2—3 m hoch sind. Senkrecht auf den Hauptgang münden Quergänge; aus einem solchen Netz von sich kreuzenden Gängen besteht die ganze Höhle. Die Höhle von Szentiván gehört sonach zum Typus der Klufthöhlen. Sämtliche Gänge liegen eigentlich in einem und demselben Niveau, Differenzen in der Höhenlage werden durch das von der Decke herabfallende Trümmerwerk verursacht. An der Kreuzung von Gängen befinden sich kleinere Säle und naturgemäss ist die Decke an diesen Punkten am brüchigsten, so dass hier auch Wasser herabtropft. Demzufolge finden sich in diesen Sälen Stalaktit- und Stalagmitbildungen. Wo die Sohle der Säle sanfter geneigt ist, dort entstanden kaskadenförmig übereinander gelegene Tropfsteingebilde, die mit Wasser gefüllte kleine Becken einfassen. Interessant sind auch die vielen Brunnen, die sich an der Sohle

¹⁾ Auf S. 176 des ungarischen Textes.

²⁾ Die Liste dieser Körperschaften und Personen befindet sich auf S. 177 des ungarischen Textes.

des einen hohen Saales befinden. Dieselben wurden durch die von der Decke herabfallenden Wassertropfen ausgearbeitet. Diese Vertiefungen werden von einem Wall aus Kalksinter eingefasst, wodurch ihre Tiefe noch bedeutender erscheint. Die Länge des Hauptarmes beträgt 350 m, das ganze Netzwerk umfaßt ein Areal von 400×400 m.

Die Ansicht des Verfassers, die Höhle verdanke ihre Entstehung einem Bergsturze, ist nicht stichhaltig. Die topographischen Verhältnisse sprechen entschieden dagegen, ebenso auch der Umstand, dass die Gänge der Höhle alle in einem Niveau liegen. *Hefly* stellt es in Abrede, dass die Höhle einst von einem unterirdischen Bach durchflossen wäre, obwohl alle Umstände gerade hierfür sprechen.

Im Anhang werden noch drei Höhlen kurz erwähnt. Die eine befindet sich in der Nähe der beschriebenen Höhle, die anderen zwei liegen weiter von derselben, jedoch immer noch im Bisztratale.

Dr. Gabriel Strömpl

GORJANOVIC-KRAMBERGER, D. — *Zivot i kultura diluvialnoga covjeka iz Krapine u Hrvatskoj*. — Leben und Kultur des diluvialen Menschen von Krapina in Kroatien. Kroatisch mit deutschem Resumé. Mit XV Taf. u. 15 Textf., 54 S. Großquart. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XXIII.) Zagreb, 1913.

Die Resultate der Erforschung der *Hušnjakovohöle* bei Krapina in Kroatien sind bekanntlich in einer umfangreichen Monographie des Verfassers im Jahre 1906 erschienen. Während in letzterer das Hauptgewicht auf die Behandlung der geologischen, faunistischen und vor Allem auf die Beschreibung der anthropologischen Verhältnisse des Fundes gelegt wurde, ist in vorliegender Monographie hauptsächlich die Industrie des Krapina-Menschen zur Darstellung gebracht.

In der Einleitung wird zunächst der topographischen und geologischen Verhältnisse gedacht, es wird die Höhle als Wohnstätte des diluvialen Menschen beschrieben und der faunistische Charakter der Umgebung, die physische Beschaffenheit der Knochenreste sowie die Beziehungen des Krapina-Menschen zu den übrigen diluvialen Urmenschen kurz geschildert.

Abgesehen von wenigen Artefakten aus Knochen setzt sich das Gerätinventar von Krapina hauptsächlich aus Steinartefakten zusammen, welche zumeist von Abspließen größerer oder kleinerer Gerölle hergestellt wurden (Kleinindustrie). In morphologischer Hinsicht finden wir in Krapina zwar keinen grösseren Reichtum an Gerätetypen, man beobachtet aber immerhin eine große Variabilität innerhalb der einzelnen Typen. Die Schaber und Spitzen geben auch der Industrie von Krapina ihr eigentliches Gepräge, zu welchen dann einige Kratzer, Discuse, fragliche Faustkeile und andere Geräte hinzutreten.

Die Krapinaindustrie zeigt in ihrer Gesamtheit ein deutliches und charakteristisches Bild, welches in typologischer Beziehung unläugbare Anklänge an gewisse vorangegangene Industrien Westeuropas, namentlich Frankreichs, aufweist. Nach OBERMAIER soll dieselbe dem *Mousterium* von Castillo in Spanien sehr nahe stehen, doch muß bemerkt werden, daß wegen ihrer Einheitlichkeit eine Horizontierung nicht möglich sei.

In einem Schlußabschnitte werden noch das Leben und die übrigen Kulturverhältnisse des Urmenschen von Krapina geschildert; er kannte höchstwahrscheinlich die künstliche Erzeugung des Feuers durch Reiben; nach dem vorgefundenen Knocheninventar war er Jäger und aus dem Umstande, daß fast alle menschlichen Skeletteile zerbrochen vorgefunden wurden, konnte der Schluß auf Kannibalismus gefolgert werden.

Dr. Ottokar Kadić.

VERSCHIEDENES.

Polarfuchs-Schädel aus der Pálfyhöhle. (Mit Abbildung im ungar. Text.)

Mit der Fauna der Pálfyhöhle im Komitate Pozsony hat sich Dr. *J. Éhik* in dieser Zeitschrift eingehender befasst. Nach dem Erscheinen dieser Arbeit brachten die Ausgrabungen von *E. Hillebrand* im Sommer 1913 neueres Material zutage, in welchem ein schönes Schädelfragment eines Polarfuchses (*Vulpes lagopus* L.) die meiste Beachtung verdient. Reste vom Polarfuchs sind zwar schon von mehreren Punkten Ungarns bekannt, doch sind dies meist nur einzelne Zähne. Das Schädelfragment aus der Pálfyhöhle ist jedenfalls der erste derartige Fund aus Ungarn, weshalb ich ihn im folgenden kurz besprechen möchte.

Die in Rede stehenden Reste, die jedenfalls von einem einzigen Individuum, wohl einem alten Weibchen, stammen, sind die folgenden:

1. Gaumenteil des Schädels, mit Ausnahme des linkseitigen Caninus mit sämtlichen Zähnen (19).
2. Der linkseitige Unterkiefer ohne Fortsatz mit 5 Zähnen.
3. Fragment des rechten Unterkiefers mit 3 Zähnen.

Das Schädelfragment ist schon deshalb sehr wertvoll, weil daran alle 6 Schneidezähne erhalten sind, was ein sehr seltener Zufall ist. Die Zahnreihe und das Palatinum sind an beiden Seiten vollkommen unversehrt. Sehr interessant ist der dritte Prämolare im linken Unterkiefer, dessen vordere Hälfte und Spitze vollkommen abgekaut ist; derselbe fiel sammt der vorderen Wurzel aus und die Alveole wuchs ganz zu. So blieb von diesem Zahn nur der hintere Teil mit der hinteren Wurzel erhalten. Auch die Alveole der hinteren Wurzel des zweiten Prämolars ist verwachsen, ebenso auch jene des ersten Prämolars, was darauf deutet, daß das Tier schon sehr alt gewesen ist.

Im rechten Unterkiefer ist der 3. und 4. Prämolare und der Reisszahn erhalten, alle drei Zähne sind vollkommen unversehrt.

Messungen an zahlreichen Kiefern vom Polarfuchs haben mich schon früher davon überzeugt, daß die Länge der Krone von M₁ zwischen 13—15 mm. schwankt, während derselbe Zahn beim gewöhnlichen Fuchs 16—18 mm. lang ist. Die Reißzähne des Kiefers aus der Pálfyhöhle sind 14·2 mm., während bei zwei neuesten in